

РАДИ РАДЕВ
ПЛАТОНИЗМЪТ
ОСНОВНИ ФИЛОСОФСКИ
ИДЕИ

chitanka.info

1. Платон е един от най-крупните мислители в световната история. Редица проблеми на отделните клонове на научното знание заемат относително широко място в научната му дейност. Но той остава в историята главно със своите философски възгледи. Платон е преди всичко мислител-философ. И като такъв се отличава със завидна дълбочина на мисълта и изключителна неподражаемост на определенията.

Потомък на царско-жреческия род на Кодридите и на големия атински законодател Солон, Платон (427–347 г. пр.н.е.) живее в период, когато древна Гърция достига значителен напредък в икономическото и културното си развитие и Атина се налага като средище на философската мисъл. Запознал се с натурфилософията на йонийските мислители и атомистите Емпедокъл и Анаксагор, античният философ е свидетел на диалектико-реторическата просветна дейност на софистите. Възгледите на елейските философи (Ксенофан, Парменид, Зенон) и на Питагорейския съюз изиграват важна роля във формирането на неговите схващания. От 407 г. пр.н.е. той слуша беседите на прочутия Сократ, които оказват решаващо въздействие в живота и дейността му. Пътешествията, които предприема в Мегара и Кирена, Мала Азия и Египет, разширяват неговия „умствен кръгозор“. Основаната от него в Атина през 387 г. пр.н.е. Академия се утвърждава като една от най-крупните философски школи, благотворното влияние на която се чувствува дълго време. Неговите достигнали до нас повече от 30 произведения („Апология на Сократ“, „Протагор“, „Горгий“, „Менон“, „Кротил“, „Федон“, „Пир“, „Федър“, „Държавата“, „Теетет“, „Парменид“, „Софист“, „Политик“, „Тимей“, „Критий“, „Законите“ и др.), отличаващи се с необхватно богатство на езика и изящество на стила, с неподражаема гъвкавост на фразата и образност на изложението, са неповторим шедъровър в съкровищницата на световната мисъл.

2. През VI и V в. пр.н.е. философската мисъл на античността осъществява широка крачка в своето развитие. Нейните два центъра — Изтокът и Западът — предлагат важни решения на фундаменталните въпроси. Изтокът, представен в лицето на йонийската философия, полага телесността и сетивността за главен обект на изследване,

свързва естествено и закономерно монистическата си представа с диалектическото разбиране за света. Западът, изявил се в Питагорейския съюз и Елейската школа, насочва мисълта към битието и неговите абстрактно-логически определения. Логицизмът на неговата „отрицателна диалектика“, който „укротява“ неспокойната сетивност на Изтока, приема рационализма за главно теоретическо средство на човека по пътя му към принципите на света.

Намирайки се между тях, Атина обединява тези две географски „точки“ и се налага като столица на „философските империи“. Нейната философска мисъл синтезира достойнствата на Изтока и Запада и достига до сравнително завършени материалистически учения.

Преди Платон философската мисъл полага своите принципи като определения на натурфилософията или антропологията.

Натурфилософията (йонийската философия и атомизъмът, питагорейството и Елейската школа, ученията на Емпедокъл и Анаксагор) притежава за основен проблем изследването на природата, единството и многообразието на света. Иманентното съдържание на философското познание в нея е, че единичното име за свой източник и принцип „нещо“ общо, че същността на конкретното и многообразието е универсалното и абсолютното. Свеждането на многообразието до едно или няколко начала, редуцирането на всичко до единното е първата и най-съществената форма на нейната философска абстракция. Взети хронологически, ученията ѝ изразяват логически отделни степени в развитието на философското познание. Започвайки със сетивността на Милетската школа, натурфилософията стига до метафизическата (онтологическата) природа на Елейското учение и елементите на атомизма. Заедно с това тя свързва схващането за материалното единство на света със стихийнодиалектическата концепция или, отричаща противоречието и изменението, отхвърляща възможността за логическото определение на движението, приема принципа на абсолютното тъждество.

Антропологическото течение (софистиката и учението на Сократ) издига на преден план въпросите за човека. На мястото на макросвета „идва“ микросветът. Философското мислене акумулира енергията, необходима за неговото движение, по съвършено нова насока. И ако в натурфилософията най-отдалечените от човека неща — небесните тела, са най-непосредственият обект на неговото

изследване, в антропологията той насочва своето внимание главно върху себе си. Като основно съдържание на философските изследвания се налагат проблемите за моралното съзнание и познанието, за нормите на нравственото поведение и формите на държавното устройство. Гносеологията изобщо и канониката по-специално, етиката и политиката изграждат концепцията за характера на философията. Субективността се налага като важен подход и обективността не предоставя фаталистическата представа за света. Субективните стойности придобиват по-голямо значение. Човешкото познание не е просто рефлексията на външния свят — то се характеризира от гледна точка на нравствените ценности. Чрез релативизма на софистите сенсуализмът завладява широк терен, а сократизмът обосновава тъждеството на знанието и добродетелта. Но и единият, и другият удовлетворяват определени потребности на индивида.

Платонизмът обединява тези две течения на философската мисъл и я насочва към изследването както на проблемите на натурфилософията, така и тези на антропологията. Във философията на Платон субективизмът на софистите се изоставя и мисълта се ориентира към обективизма. Едностраничният антропологизъм на Сократ се свързва с онтизма.

Едновременно с това платонизмът отразява факта, че съзнанието рефлектира върху иманентното съдържание на философията. Разграничавайки философията като метафизика от другите клонове на знанието, Платон сочи нейната специфика — философията е наука за трансцендентното и общото, отнасящо се еднакво до света и човека, представлява ръководен принцип и върховна власт на (във) знанието.

Натурфилософията и старата софистика утвърждават материалистическото направление във философията. Започвайки с простата сетивност на Талес, материализмът достига по-късно до схващането за гносеологическата противоположност между материята и съзнанието.

Идеализмът притежава някои от своите елементи още във възгледите на Питагорейския съюз. Ученето на Сократ налага тези елементи и чрез етиката изразява по-пълно теоретическата противоположност на материалистическата философия. Но едва Платон предлага системата на античния идеализъм.

Основоположенията на неговата философия изграждат сградата на обективния идеализъм. В своята цялост теоретическите определения на основоположника на Академията представляват нов етап в историята на античната философска мисъл.

3. Дефинирането на понятието „идея“ е едно от най-оригиналните теоретически положения в историята на философията. Макар известно преди Платон, то влиза чрез неговото учение в живота на философската мисъл. И то така, че оттук нататък не може да се изрази без него същността на философския процес и неговите конкретни форми.

Непосредствен теоретически източник на обективноидеалистическото определение на идеята е възгледът на Сократ за всеобщото. Но в платонизма естетическото разбиране на Сократ придобива чисто метафизически смисъл. От друга страна, елейското схващане за битието слага дълбок отпечатък върху определението на идеята. Онтизмът на платонизма стига до дълбок синтез и една оригинална концепция за идеята. Така всеобщото, както и в сократизма, е същността. Но тя не е само общото в нравствените постъпки на хората, не е единствено целта на добродетелния живот. В платонизма същността е идеята като всеобща обективна природа.

Главният принцип на обективноидеалистическата философия на Платон изразява своето съдържание в няколко общи определения: идеите представляват битието, определящо небитието; в качеството си на небитие материята е условието, благодарение на което нещата са качествено обособени в пространството; идеята е единствено истинното, обективна реалност, неизменна и вечна същност.

Платонизмът приема не само идеите за битие, съществуващо безотносително от всичко друго. Той е чужд на теистическата представа, извеждаща началото на идеята от свръхестествената природа. Но катоечно битие идеите са дадени независимо и извън единичното. Специфична черта на обективния идеализъм на Платон е схващането на битието като отвъдна, трансцендентна обективна реалност, откъснато от сетивновъзприемаемия свят. Както всеки обективен идеализъм, платонизмът определя идеята не за познание на дадено нещо, а за негова същност. Но той я приема за отделно

съществуваща от единичното природа. За него идеята (общото) е формалният принцип на сетивното нещо.

Идеите на платонизма са родови понятия, положени за битие. Техните определения са резултат от антологизирането на „гносеологическия свят“ на индивида. Феноменологическото разбиране на интелектуалния свят на човека се допълва с чисто онтологическото схващане. В резултат на това материалистическият гносеологически възглед придобива обективноидеалистически смисъл в онтологията на платонизма.

4. Специфичният белег на обективноидеалистическата концепция на платонизма за отношението между битие (идеи) и небитие (материя) се изразява най-пълно чрез принципа на т.нар. участие. Съгласно това идеите са дадени като независима обективна сама по себе си (*par se*) реалност, а сетивните неща съществуват, чрез нещо друго (*ob alio*). На древногръцкия философ принадлежи учението за двата свята. От една страна, се постулира съществуването на духовния свят на идеите, а, от друга — наличността на света на сетивните неща. За Платон идеите представляват идеалният и съвършеният свят, а сетивните неща — несъвършеният свят. Идеите се представлят за образец или модел на сетивновъзприемаемите неща. Отделните предмети са несъвършено копие или подражание на идеите — точно така, както образите на нещата в огледалото не са истинските (действителните) предмети или реалности. Сетивният свят е онази пещера, в която човек долавя единствено „призраките“ на идеалния свят на идеите.

В платонизма сетивният свят заема средно място между битието и небитието, идеите и материята. Той се „поражда“ от света на идеите и небитието. По този начин отделният предмет е единство от противоположни определения.

Едно такова схващане е твърде съблазнително за философската спекулация. На пръв поглед като че ли има пълното покритие на диалектическата мисъл. Фактически обаче то е твърде противоречиво, защото неговите елементи се отнасят помежду си външно и абсолютно формално, доколкото сетивният предмет няма за свое вътрешно съдържание идеята, а е нейно външно отражение (подражание).

Основното противоречие на платонизма се изразява в това, че даже от гледището на тогавашната обективноидеалистическа философия не обяснява задоволително отношението между идеите и сетивните неща и следователно — обективният смисъл на своя принцип за битието. Редица представители на античността разбират, че реализмът на платонизма не е в състояние да „изведе“ конкретните характеристики на сетивновъзприемаемите неща от техните съвършени образци. На всяка стъпка при конкретизирането на своето основоположение платонизмът се натъква на непреодолими трудности: конкретното многообразие на сетивността предполага формално съществуването на много повече идеи, отколкото тези, съответстващи на неговите компоненти; отнасянето на идеите и сетивните неща води до приемането на „нещо“ сходно, общо между тях, което поставя под съмнение субстанциалния характер на битието; единността на идеите изключва възможността сетивните неща да са им „причастни“; „еднородността“ на идеите не предпоставя възможността да бъдат образец на множество конкретни неща; несъвършеността на сетивността не може да има генетическо отношение към съвършеността на образеца; битието не е в състояние да обективира своята същност без движението; тъй като причината на движението се изключва от съдържанието на идеята, налага сеteleологическият възглед, чрез който се сочи формалната причина на развитието; трансцендентният характер на идеята трябва да обясни иманентната същност на сетивната природа; субстанцията е дадена извън онова, на което тя е същност, и т.н.

Изходът от тези трудности се търси чрез т. нар. йерархия, която изразява отделните степени в стойностите на битието. Множеството идеи е дадено като система, изградена на принципа на субординацията. Отделните стъпала на йерархическата стълбица от идеи представляват формални образци на съответните форми на сетивността. От степените на съвършенството на битието (благо, прекрасно, справедливост и т.н.) се дедуцира многообразието на сетивния свят и се „внася“ ред в неговата партикуларна природа. При това многозначността на битието се представя не само чрез атрибутивния характер на идеите — голямо значение се придава също и на идеята за релацията (равенство, неравенство, голямо, малко и т.н.), благодарение на което, макар и единна в себе си, идеята изглежда различна за другите и по отношение

на другите, а следователно е образец на различни конкретни свойства и отношения.

5. Последователното провеждане на онтологическите принципи на платонизма води логически до крайно едностранични определения в областта на гносеологията.

Главният принцип за битието, представящ идеите за отвъден, трансцендентен свят, необходимо предпоставя антисенсуалистическата насоченост на гносеологията на Платон. Сенсуализмът се свързва с индивидуализма и субективизма, с елементарните изисквания на наивния реализъм. Сетивното познание (възприятие, представа, мнение), което притежава за предмет отражението (копието) на идеите, не е истинско познание, защото, доколкото неговото реализиране е свързано непосредствено с телесността, не е в състояние да достигне до „единното“. Повлиян от елейската концепция за отношението между истина и мнение, Платон оспорва сенсуалистическите схващания на софистите и ориентира решително философската мисъл към реализма.

Антрапологическият смисъл на принципа за т.нар. участие, отбелязващ отношението между идеите и сетивните неща, намира конкретна форма на проявление в един особен психологически дуализъм. На платонизма е присъщо противопоставянето на душа и тяло. Под влиянието на орфизма и питагорейството обективният идеалист приема възгledа за безсмъртната природа на душата и в някои свои произведения се заема с нейното обосноваване. Във връзка с това познавателният процес се обявява за едностраничен акт на душата. Допускащ отрицателното влияние на „телесните движения“ върху познавателната дейност, Платон стига до заключението, че познавателният процес не е нищо друго освен спомнянето на душата, възстановяването на нейните „наблюдения“ от света на идеите.

6. Творчеството на Платон е многостранно. Неговата същност се отнася преди всичко до онтологията и гносеологията. Но то включва и редица други области на човешкото знание.

Натурфилософията на основоположника на Академията, която обхваща космогонията, космологията и някои други общи въпроси на природата, е отрицание на материалистическите учения и очертава контурите на идеализма в тази област, отрича детерминизма („естествената необходимост“) на материализма и утвърждава теологически и телеологически възгледи. В областта на логиката на Платон принадлежи заслугата за разработването на отделни въпроси на диалектиката: определението на общите понятия и изтъкването на тяхното значение; движението на мисленето, осъществяващо абстрактирането, обобщението и познавателното отношение между общи и частни определения; приложението на дихотомията като логически прийом при разкриването или достигането на истината. Етиката разработва формите на добродетелта в борба против субективизма на софистите. Естетиката на философа предлага конкретен анализ на редица важни въпроси (прекрасно, художествено вдъхновение и др.). Педагогическите възгледи на мислителя представляват относително завършена система за образованието и възпитанието, подчинена на интересите на робовладелското общество. Социалното учение на Платон, засягащо въпроси на политическото устройство, е характерно главно с теорията за „идеалната държава“.

Във всички тези области на знанието Платон се налага като ярка личност и проникновен мислител. Неговите схващания упражняват силно влияние в историята на научното познание.

7. Учението на Платон извършва съществен поврат в историята на философската мисъл. Обосноваващо принципите на обективния идеализъм, то слага дълбок отпечатък върху по-нататъшното развитие на философията. В древността в пределите на Академията негови привърженици се оказват редица видни мислители. Философите на Старата академия (Спевсип, Ксенократ, Хераклид Понтийски и др.) ориентират платонизма към питагорейството, съединявайки теорията за идеите със схващанията за числата. Мислителите на Средната академия (Аркесилай, Карнеад и др.) се отклоняват значително от платонизма, приспособявайки рационализма му към скептицизма. Представителите на Новата академия (Филон, Антиох и др.) отварят широко вратите за еклектизма в платонизма. Техни ученици се оказват

видни мислители на римската философия. В края на античността платонизмът е възроден в лицето на т.нар. неоплатонизъм (Плотин, Прокъл и др.) и чрез августинизма се налага като господствуваща метафизика на средновековното общество в Западна Европа до средата на XIII в. През XV в. платонизмът в Италия е тясно свързан с хуманизма на Възраждането и изиграва положителна роля в борбата на прогресивните мислители против схоластизираната философия на Аристотел и доктрина на средновековието. По-късно неговите принципи упражняват влияние върху обективноидеалистическите учения на буржоазната философска мисъл.

Ради Радев

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.